

Salgın Dönemlerinde Kız Kulesi'nin Karantina Hastanesi Olarak Kullanılması

Kifayet Özkul* ▪ Süreyya Oskay**

Öz

İstanbul'da Roma İmparatorluğu'ndan kalma mimari bir eser olan İstanbul'un simgesi Kız Kulesi, yıllara meydan okuyan antik çağ hikâyeleri ile bir efsanedir. Geçmiş 2500 yıl evveline dayanan Kız Kulesi, ticari gemilerden vergi toplama, fener, radyo istasyonu, savunma gibi özelliklerinin yanı sıra pek bilinmeyen bir özelliği olarak; 1831 yılında Rusya'da ortaya çıkan ve Dünya'yı tehdit eden büyük kolera salgını sırasında karantina kulesi olarak da kullanılmıştır. Osmanlı Devleti ilk karantınayı bu salgında uygulamıştır. 1831 yılında Kız Kulesi kolera salgınının yayılmaması için II. Mahmud'un emri ile karantina hastanesine dönüştürülmüştür. Bu süreçte Kız Kulesi halkı ölümden koruma görevini üstlenmiştir. Osmanlı Devleti topraklarında elçilikleri bulunan İngiltere, Fransa, Hollanda gibi ülkelerin elçileri de, Rusya'dan Osmanlı limanlarına gelecek olan gemilere karantina uygulanmasını desteklemiştir. 1837 yılında görülen veba salgını sırasında da hastalar yine orada karantinaya alınmıştır. Kız Kulesi'nde tesis edilen bu karantina hastanesi ile salgın İstanbul'a yayılmamıştır. Bu makalede Dünya'da ortaya çıkan salgınlara Osmanlı Döneminde karantina uygulanması ve Kız Kulesi'nin salgınlardaki rolü incelenecektir.

Anahtar Kelimeler: İstanbul, Kız Kulesi, Karantina Hastanesi, Karantina Teşkilatı, Salgın.

---

* Öğr. Gör., İstanbul Üniversitesi-Cerrahpaşa,

E-mail: kifayet.ozkul@istanbul.edu.tr

Orcid: <http://orcid.org/0000-0001-5778-9557>

** Dr. Öğretim Üyesi, İstanbul Üniversitesi-Cerrahpaşa

E-mail: sureyya.oskay@istanbul.edu.tr

Orcid: <http://orcid.org/0000-0002-6986-1891>

Geliş Tarihi: 15.09.2020 ▪ Kabul Tarihi: 31.12.2020

Use of The Girls Tower as The Quarantine Hospital During The Outbreak Period

Kifayet Özkul* ■ Süreyya Oskay**

Abstract

The Maiden's Tower, the symbol of Istanbul, an architectural work from the Roman Empire in Istanbul, is a legend with antiquity stories that defy the years. The Maiden's Tower, which dates back 2500 years, is an unknown feature in addition to its features such as tax collection from merchant ships, lighthouse, radio station, defense; It was also used as a quarantine tower during the great cholera epidemic that emerged in Russia in 1831 and threatened the world. The Ottoman State applied the first quarantine in this epidemic. In 1831, the Maiden's Tower was built by II in order not to spread the cholera epidemic. It was converted into a quarantine hospital by order of Mahmud; In this process, the Maiden's Tower undertook the duty of protecting the people from death. Ambassadors of countries such as England, France and the Netherlands, which have embassies in the territory of the Ottoman Empire, also supported the application of quarantine for ships coming from Russia to Ottoman ports. During the plague epidemic in 1837, patients were also quarantined there. With this quarantine hospital established in the Maiden's Tower, the epidemic did not spread to Istanbul. In this article, the application of quarantine to epidemics in the world during the Ottoman period and the role of the Maiden's Tower in epidemics will be examined.

Keywords: İstanbul, Maiden's Tower, Quarantine Hospital, Quarantine Agency, Outbreak

---

*Lecturer, Istanbul University-Cerrahpaşa,
E-mail: kifayet.ozkul@istanbul.edu.tr

Orcid: <http://orcid.org/0000-0001-5778-9557>

** Asist. Prof., İstanbul University-Cerrahpaşa,
E-mail: sureyya.oskay@istanbul.edu.tr

Orcid: <http://orcid.org/0000-0002-6986-1891>

Received Date: 15.09.2020 Accepted Date: 31.12.2020

Giriş

İlk olarak Yunanlılar döneminde bir mezar için ev sahipliği yapmış olan Kız Kulesi, Bizans İmparatorluğu döneminde gümrük istasyonu olmuştur. Osmanlı döneminde sürgün istasyonu, savunma kalesi, karantina kulesi gibi birçok işlev yüklenmiş olan Kız Kulesi, veba salgınında karantina hastanesi olmuştur. İstanbul'u salgından koruyarak karantina hastanesi görevi yapmıştır.² Gizemli bir tarihe sahip olan Kız Kulesi, kendine has kimliğine ve geleneksel mimarisine bağlı kalınarak tamamlanmış olan yenileme çalışmaları sonrasında 2000 yılında kapılarını ziyaretçilerine açmıştır. Yerli ve yabancı ziyaretçilerine cafe ve restaurant olarak hizmet vermekte; toplantı, iş yemeği gibi pek çok özel davet ve organizasyona da ev sahipliği yapmaktadır.

Bu makalede Kız Kulesi'nin tarihsel gelişimine, yaşadığı onarımlara, efsanevi aşk hikâyelerine değinildikten sonra, salgın sırasında karantina kulesi olması ve hastane görevi üstelenerek birçok insanı ölümden nasıl koruduğu anlatılacaktır.

Kız Kulesi'nin Tarihi

Kız Kulesi, Roma İmparatorluğu'ndan kalma Üsküdar'daki tek mimari eserdir; İstanbul'un simgesel yapılarının en önemlilerinden biridir ve İstanbul'un silüetinin ayrılmaz bir parçasıdır. İlk kez M. Ö. 410 yılında Kız Kulesi'nin üzerinde yer aldığı kayalıktan söz edilmiştir. Evripidis adlı bir Rum araştırmacının anlatımına göre; Asya sahillerinden olan bir kara parçası zamanla sahilden koparak Kız Kulesi'nin üzerinde bulunduğu adacığı oluşturmuştur (Özkan, 2012, s.1). M. Ö. 411 yılında Atinalı kumandan Alkhibiades, Kapıdağ Yarımada'sında kazandığı Kyzikos zafereinden sonra, Karadeniz'den gelen gemileri kontrol altına almak amacıyla İstanbul Boğazi'nde, Üsküdar Salacak sahiline yakın olan bu kayalık üzerine bir kule yaptırmıştır (Resim 1), (Özkan, 2012 s.1). 12. Yüzyıl'da Bizans İmparatoru I. Manuel Komnenos, Sarayburnu kıyılarında bulunan Bizans iç kalesinin önünde yaptırmış olduğu Mangana Kulesi ile Kız Kulesi arasında İstanbul'a yönelik olabilecek saldırılara ve ticari gemilerin vergi kaçırmasını önlemek amacıyla zincir gerdirmiştir (Akşim, 2005, s.49). Zincirin ağırlığının kulelere zarar vermemesi amacıyla da denizde belirli aralıklarla ahşap sallar geçirilmiştir. Fakat Kız Kulesi zamanla zinciri taşıya-

---

² Kız Kulesi, https://tr.wikipedia.org/wiki/K%C4%B1z_Kulesi

madığından Avrupa yakasına doğru yıkılmıştır, yıkıntıları hala suyun altında görülmektedir (Aytar, 2013, s.6). Kulenin etrafının sığ olması nedeniyle, Marmara'dan ve Karadeniz tarafından gelen gemilerin, geceleri Sarayburnu ve civarını görmekte zorlanmaları sebebiyle ve olası kazaların önüne geçilebilmesi için 1719 tarihinde kulenin kuzey kısmına kandil kulesi eklenerek, deniz feneri olarak da hizmet etmeye başlamıştır (Türkhan, 2008, s.67).

Fatih Sultan Mehmed İstanbul'u kuşattığında, Bizans İmparatorluğuna yardım etmek üzere Venedik'ten İstanbul'a gelen bir filo kuleyi üs olarak kullanmıştır. İstanbul'un fethinden sonra Fatih Sultan Mehmed, küçük olan Kız Kule'sini yıktırarak taş malzemeden, etrafı mazgallarla çevrili küçük bir kalecik yaptırmış ve toprak yerleştirmiştir (Resim 2), (Aytar, 2013, s.6).

Resim 1. Kız Kulesi (Haber 7, 2020).

Resim 2. 18. yüzyıl başında derlenmiş Mecmuada, Kız Kulesi, (Ali Nihat Tarlan Yazmaları, t.y)

İstanbul'un fethine şahit olan tarihçi Tursun Bey'in naklettiğine göre, kule Fatih Sultan Mehmet tarafından boğazı koruma amacıyla İstanbul'un fethinden sonra yeniden inşa ettirilmiştir. Tursun Bey; "... ve İstanbul liman ağzına mukâbil, Anadolu yakasında, deniz içinde döküncü taş arasında bir muhkem kal'a yaptırdı, ve toplar vaz' eyledi ki, atıldukça liman içinde gemi turgurmaz" diyerek İstanbul limanındaki güvenliğin kule ile pekiştirildiğini belirtmektedir. Nitekim boğazı korumak ve gözetim altına tutmak amacıyla yapılmış olduğu, binanın ve mazgal deliklerinin konumundan da anlaşılmaktadır. Kulenin giriş kapısı Üsküdar'a bakmakta, kuzey, güney ve batı tarafında toplam yedi adet top mazgal bulunmaktadır. Kuzey ve batıdaki altı tanesi duvarlara 90 derece, güneydeki bir tanesi ise daha eğik bir açı ile inşa edilmiştir (Resim 3), (Türkhan, 2008, s 653). Evliya Çelebi, Seyahatnamesinde Kız Kulesi'ni;

Derya içre karadan bir ok menzili ba'îd câr-gûşe bir musanna' ku le-i bâlâdır kaddi kâmil seksen zırâ'dır, cirmi iki yüz adımdır. İçinde yedi kat hücreleri ve âb-ı hayât suyu matar-ı rahmetden cem' olur sahrıncıdır. Dizdâ rı Çelebi Cüce ve yüz neferâtı ve leb-i deryâda ejder-i heft-ser gibi kırk pâre bal yemez topları ve mazgal delikleri ve mükemmel cebhânesi vardır.

şeklinde tarif etmektedir (Çelebi, 1996, s.204).

Kız Kulesi'nde bulunan toplar bir dönemden sonra artık korunmak için değil, merasimlerde selamlama için atılmaya başlamıştır. İstanbul'a önemli ziyaretçilerin geldiği günlerde, bayramlarda, cülus merasimlerinde, veladet-i hümayun, donanmanın sefere çıkışı ve dönüşü, padişahların saltanat kayığı ile boğaz gezintilerinde, şenlik ve kutlamalarda, elçilik kabulleri, diplomatik törenlerde, merasim topları atılmıştır. Kanuni Sultan Süleyman vefat ettikten sonra tahta geçmek üzere İstanbul'a gelen Şehzade Selim Üsküdar'a geçerken, top atışıyla selamlanmıştır. Uzun bir zaman boyunca tahta geçmiş olan padişahlar için bu selamlama yapılarak, tahta geçişler top atışları ile halka duyurulmuştur. Sürgüne gönderilen, idam edilen önemli şahsiyetler de bu kulede gözetim altında tutulmuştur (Türkhan, 2008, s.658). Kız Kulesi, Osmanlı Devleti'nin çöküş devrinde tekrar savunma kalesi olmuştur, eğlence ve kutlamalar için yapılmış olan top atışları, bu dönemde sadece savunma amaçlı yapılmıştır.

Kız Kulesi ayrıca bir müddet radar istasyonu olarak da kullanılmıştır. Deniz taşımacılığında seyrü-sefer emniyeti için Kız Kulesi'nde akşamları ışık yakılmış, sisli ve puslu havalarda da sis düdüğü çalınarak, uyarı yapılmıştır. Harem ve Liman kılavuzluk istasyonlarının görüş mesafesi kısa olduğundan, 1983 yılına kadar, Denizcilik İşletmeleri'nin iki memuru, boğazdan geçen bütün gemileri yirmi dört saat bildirme ve kontrol etme görevi yapmıştır (Özkan, 2012, s.2). Kız Kulesi'nin aynı zamanda siyanür deposu olarak kullanıldığı da söylenmektedir.

Kız Kulesi'ni benzersiz ve değerli kılan yalnızca hizmet ettiği amaçlar değil, aynı zamanda hakkında anlatılan efsaneler ve karantina hastanesi olarak İstanbul'a salgının girmesini engellemesidir (Mazlum, 2007, s.35). I. Manuel Komnenos'un, damatlığa lâyık görmediği Leandra'dan dolayı Avrupalı tarihçiler tarafından "Leander Kulesi" olarak adlandırılmaktadır. Tepesinde bulunan öküz kitabeli mermerden dolayı "Damalis (Öküz Kulesi)" veya "Arkala (küçük kule) isimleri ile de anılmaktadır. Osmanlı Dönemi'nde ise "Kulle-i Bahriye", "Kule-i Duhter" denilmiştir (Özkan, 2012, s.2). Günümüzde şimdiki adı ile bütünleşmiş olduğundan dolayı artık Kız Kulesi ismi ile anılmaktadır.

Kız Kulesinin Geçirdiği Onarımlar

Zaman içerisinde harap olan ve sürekli onarımlar geçiren Kız Kulesi, 1509 yılında küçük kıyamet olarak anılan depremde büyük hasar görmüştür. Kulede oluşan bu

hasarın onarımları Mimar Hayreddin b. Murad tarafından, Yavuz Sultan Selim döneminde gerçekleştirilmiştir³ (Türkhan, 2008, s.659).

1720 yılında fener yağ kandilinden rüzgârın etkisiyle sıçrayan kıvılcım etrafı tuşturmuş ve çıkan yangında Kız Kulesi yanmıştır. Baş mimar Damat İbrahim Paşa tarafından 1725 yılında kurşun kubbeli, fener bölümü ve kulesi de kâgir ve camlı olarak kapsamlı bir restorasyon uygulanmıştır (Özkan, 2012, s.2). 1731 yılında kulenin top mazgalları, feneri ve diğer yerleri bir kez daha onarımdan geçirilmiştir (Resim 4).

1832 yılında II. Mahmud döneminde, Kız Kulesi son büyük onarımını görmüştür. Osmanlı-barok mimari tarzında uygulanmış olan bu restorasyonda, dilimli kubbe ve kubbe üzerine bayrak direği eklenmiştir (Resim 5). Kız Kulesi'nin kapısının üzerindeki mermere, hattat Mustafa Rakım'ın yazısı ile Sultan II. Mahmud'un tuğrasını taşıyan bir kitabe yerleştirilmiştir.⁴

1857 yılında Kız Kulesi, Fenerler İdaresi'ne verilmiş ve Fransız bir şirket kuleye yeni bir fener yaptırmıştır (Özkan, 2012, s.2). II. Dünya Savaşı'nın olduğu dönemde Kız Kulesi'nde yenileme çalışması yapılmış; çürüyen ahşap kısımlar tamir edilerek bazı bölümleri betonarmeye çevrilmiştir. 1943 yılında tekrar bir onarım geçiren kulenin etrafına büyük kayalar yerleştirilmiş ve denize kayması önlenmiştir. 1945 yılında İstanbul Liman Müdürlüğü'ne geçen kule, tekrar tadilat görmüştür. İbrahim Hakkı Konyalı kulenin durumunu şöyle anlatmıştır:

Bugün gördüğümüz kulenin temelleri ve alt katın mühim kısımları Fatih devri yapısıdır. Kapısı mermer çerçevesidir. Üstünde madalyon şeklindeki mermer levhada sultan II. Mahmud'un Hattat Rasim'in kaleminden çıkmış 1832 M. ve (Adli) tavsifli tuğrası vardır. Kulenin birinci katında iç içe iki oda, bir depo vardır. Buradan sekiz basamaklı bir merdivenle asıl kulenin kapısına çıkılır. Buradan on dört basamaklı bir merdivenle üçüncü kata çıkılır. Dört köşe olan bu kattan dışarıya sekiz pencere açılır. Burada demir parmaklıklarla çevrilmiş gezinti yeri vardır. Bir üst kata tekrar on üç basamakla çıkılır. Üst tabakada iki kat halindedir (Özkan, 2012, s.2).

³ V. L. Ménage, "Edirneli Ruhi'ye Atfedilen Osmanlı Tarihinden İki Parça", Ord. Prof. İsmail Hakkı Uzunçarşılı'ya Armağan, Ankara 1976, s. 326. Tarihçi Solak zâde 1509 depreminde hasar görüp tamir edilen yerler arasında Kız Kulesi'ni de zikreder. Solakzâde, Tarih, (TSMK. III. Ah med 3078), vr. 164b.

⁴ Hürriyet, 2018

Kız Kulesi, 1959 yılında Askeriye 'ye devredilmiştir. Deniz Kuvvetleri Komutanlığı'na bağlı olarak, boğazın deniz ve hava trafiğinin denetlenmesini sağlayan radar istasyonu olarak kullanılmıştır. 1983 yılından sonra kule Denizcilik İşletmeleri'ne bırakılarak 1992 yılına kadar ara istasyon olarak kullanılmıştır. 1995 yılında, temelleri ve alt katının önemli kısımları Fatih döneminde yapılmış olan Kız Kulesi'nin, geleneksel mimarisine ve kendine özgü kimliğine bağlı kalınarak yenileme çalışması yapılmıştır. 2000 yılında da kapılarını ziyaretçilere açmıştır (Resim 6), (Mazlum, 2007, s.35).

Resim 3. 1760,C.C.De Carbognano, Gravür.

Resim 4: Kız Kulesi ve Restorasyon.

Resim 5. Dilimli Kubbe ve Bayrak direği eklenmiştir. (İstanbul Tarih, 2016)

Resim 6. 2020, Kız Kulesi. (Seyyah Defteri, t.y)

Kız Kulesi Hakkında Efsanevi Aşk Hikâyeleri

Kız Kulesi'nin yapımı ile alakalı olarak tarihsel süreçte anlatılanlar haricinde, üç efsane aşk hikâyesi de bulunmaktadır. Bunlardan birincisi kuleye adını da vermiş olan ve en çok bilineni “Leandros efsanesi”, İkincisi “Battal Gazi ve Tekfurun Kızı”, üçüncüsü ise “Yılan ve İmparatorun Kızı” hikâyeleridir. Bu aşk hikâyelerine de göz atacak olursak;

Hero ve Leandros'un Aşkı: Eski zamanlarda tanrıça Afrodit adına Üsküdar'da bir tapınak bulunmuş. Hero adlı bir rahibe ise bu tapınakta görev yaparmış. Hero'nun görevi, kuledeki kumrulara bakmaktır. Düzenli olarak her yıl ilkbaharda, tapınak çevresinde törenler yapılmış. Aşkı bulamayanlar Afrodit'e mabedinde yakarmış. Yine bu törenlerin bir tanesinde aşkı bulmak isteyen Hero, karşı kıyıda gelen Leandros ile karşılaşmış. Leandros her gece denizi yüzerek geçer ve Kız Kulesi'nde Hero ile buluşur. Kule her gece bu genç âşıkların aşkına tanıklık etmiştir. Rivayete göre Leandros fırtınalı bir günde kuleye doğru gelirken, kıskanç bir rahip kule fenerlerini kapatmış. Leandros ise fırtınada ve karanlıkta yolunu kaybetmiş; boğaz sularında boğularak ölmüş. Leandros'un acısına dayanamayan Hero'da kendini Boğaz'ın sularına bırakmış (Resim 7), (Menekay, 2009, s.3).

Resim 7. Hero ve Leandros'un Aşk. (Uskudarım.com, t.y).

Battal Gazi ve Tekfurunun Kızı: İstanbul'u kuşatmak isteyen Battal Gazi, kuşatmadan sonuç alamayınca, Üsküdar'da, Kız Kulesi'nin önündeki kıyıda yedi yıl karargâh kurmuştur, söylentilere göre yedi yıl burada kalmasının ana sebebi, Üsküdar Tekfurunun kızına âşık olmasıdır. Bu durumdan haberdar olan ve korkan Üsküdar Tekfuru, kızını ve hazinelerini kuleye kapatmıştır. Şam seferi sonrasında Üsküdar'a gelen Battal Gazi ve askerleri, kuleye giderek tekfurun kızını ve hazineleri almıştır. Halk arasında söylenen "Atı alan Üsküdar'ı geçti" deyiimi buradan gelmektedir (Resim 8), (Menekay, 2009, s.4).

Resim 8. Battal Gazi ve Tekfurunun Kızı (Neoldu, 2015)

İmparatorun Kızı ve Yılan: Bizans imparatoru kızını yetiştirmeleri için ülkenin en bilge insanlarını görevlendirmiştir. Bu bilginlerden bir tanesi, kızının 18 yaşına geldiğinde bir yılan tarafından sokulacağını söylemiştir. Kral bu bilgiden etkilenerek Kız Kulesi'ni düzenletip, kızını orada korumaya çalışmıştır. Tüm önlemlere rağmen 18 yaşına basan imparatorun kızı, hediye olarak gönderilmiş olan üzümün içinden çıkan yılan tarafından sokularak zehirlenir. İmparator bu durumda kaderden kaçılmayacağını anlamıştır. Fakat kızının toprakta yılanlar tarafından yenileceğini de düşünerek, bedenini mumyalatır ve pirinç tabuta koydurarak Aya-sofya'nın yüksek duvarlarından bir tanesine yerleştirmiştir (Resim 9), (Menekay, 2009, s.3).

Resim 9. İmparatorun Kızı ve Yılan. (Konuloji, 2017).

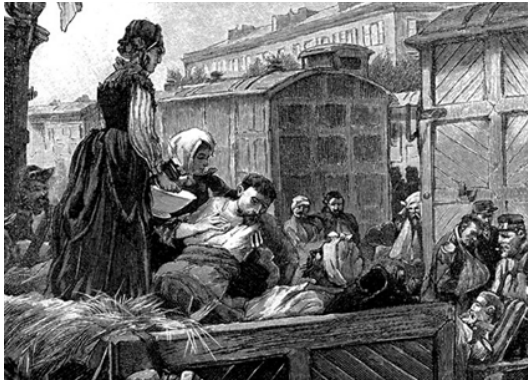
Salgın ve Karantina Günlerinde Kız Kulesi'nin Önemi

Karantina kelimesi İtalyanca “kırk” anlamına gelen quarantenadan gelmektedir ve hastaların gözetim altında tutularak tedavi edilme süresi demektir (Resim 10). Osmanlı Devleti karantina uygulamaya başladığında bu kelimenin yerine “usûl-i te-haffuz”, karantina yeri olan lazaret veya lazarettoya karşılık da “tehaffuzhâne” tabiri kullanmıştır. Tahaffuzhaneler tüm salgın hastalıklarda, özellikle veba ve kolera gibi salgın hastalıklar için yapılmış mekânlar olup Osmanlı Sıhhiye Meclisi'nin tesis edildiği günlerden itibaren, bu ülkenin topraklarında kurulmuş önemli sağlık kuruluşlarıdır (Sarıyıldız, 2001, s.463).

Bulaşıcı hastalıklar nedeniyle çeşitli tedbirler alınıp, hastalığa yakalanmış olan insanların tecrit edilmesi eskiden beri görülen bir uygulamadır. Karantina uygulamasının yaygınlaşması ve karantina teşkilâtlarının kurulmasında salgınların büyük etkisi olmuştur. Yüzyıllar boyunca insanlığı panikleten ve endişelendiren veba salgınlarının yerini 19. Yüzyılda kolera salgınları almıştır ve sağlık teşkilâtlarının hızlı bir şekilde kurulmasını hızlandırmıştır, milletlerarası iş birliği ve anlaşmaların yapılmasına da sebep olmuştur. Hindistan'dan çıkarak bütün dünyaya yayılan ve Asya kolerası olarak adlandırılan kolera, Osmanlı İmparatorluğu'nda da etkili olmuştur. 1817, 1829, 1852, 1863, 1881 ve 1899 yıllarındaki salgınlar kitle halinde büyük ölümlere yol açmıştır (Resim 11), (Sarıyıldız, 2001, s.463).

Resim 10. Karantinada Hastalar. (Tarihi Olaylar ve Fotoğraflar, 2018).

Resim 11. Kolera Salgınında Hastalar. (Fikriyat, t.y)

Osmanlı'da ilk karantina 1831 yılında büyük kolera salgınında uygulanmıştır. Osmanlı'da dünyayı kasıp kavuran bu salgın sırasında Kız Kulesi, kolera salgınının İstanbul'a yayılmaması için karantina hastanesine dönüştürülmüştür. 1836-1837 yıllarında görülen ve birçok insanın ölümüne sebep olan veba salgını sırasında, Kız Kulesi'nde kurulan hastanede hastalar tedavi edilmiştir ve uygulanan karantina ile salgının yayılması da önlenmiştir (Sarıyıldız, 2001, s.463). Rusya'da çıkan hastalık sırasında İngiltere, Fransa, Hollanda elçilik görevlileri Osmanlı limanlarına Rusya'dan gelecek olan gemilere karantina uygulanmasını istemişlerdir. Karantina usulünü ayrıntılarıyla ele alarak düzenleme, müzakeresiyle görevli ve karantina hakkında bilgi sahibi olan kişilerden Karantina Meclisi oluşturulmuştur. Karantina Meclisi, karantina uygulamasında lehine karar almasına rağmen, karantinanın halk nazarında meşruluğunu sağlamak için de Şeyhülislam'dan fetva hazırlığı istenmiştir. Şeyhülislam Mekkizade Mustafa Asım Efendi'nin 29 Nisan 1838 tarihinde karantinanın caiz olduğuna dair fetva vermiştir. Cezayirli Hamdan Efendi de karantinanın haram olmadığına dair itfaful-üdeba adlı bir risale yazmıştır. 1 Kasım 1831 yılında Türkçe olarak Şeyhizade Esad Efendi tarafından halkı devlet işleri ile ilgili bilgilendirmek amacıyla yayımlanmış olan Takvim-i Vekayi'de ise karantinanın faydaları hakkında yazılar yazılmıştır (Sarıyıldız, 2001, s.463).

Kız Kulesi'nde vebalı hastalar için oluşturulan karantina hastanesinde görev yapan Fransız uyruklu Doktor Antuvan Lago 4 Nisan 1838 yılında yazmış olduğu Layiha'da, Avrupalılar'ın salgın hastalıklarla mücadele yöntemlerini anlatmış; uygulanacak olan karantinanın sadece bir şehir ile kalmayarak Osmanlı İmparatorluğu'nun topraklarını kapsayacak şekilde geniş bir teşkilat yapısı sağlandığında başarı getireceği belirtmiştir (Ayar ve Kılıç, 2017, s.171). Hazırlanmış olan bu raporun da etkisiyle Osmanlı İmparatorluğu, başta veba ve diğer salgın hastalıkların vereceği tahribatlardan korunmak amacıyla, tedbir olarak görülen karantinaların oluşturulmasına karar vermiştir.

Osmanlı Devleti'nde karantina usulünün uygulanması ve sağlık ile alakalı yenilikler, II. Mahmud Dönemi'nde başlamıştır. Bu dönemde iki önemli nokta öne çıkmıştır. Birincisi; 1831 yılında çiçek, tifo, tifüs, humma, kolera ve veba gibi salgın hastalıklara karşı başlamış olan karantina uygulamaları, ikincisi; 1866 tarihinde İstanbul'da toplanılarak sağlık konusunda ciddi düzenlemelerin yapıldığı Uluslararası Sağlık Konferansı'dır. Bu iki önemli olayı tetikleyen şey 1831 ve 1865 yılında Osmanlı coğrafyasını da kasıp kavuran kolera salgınlarıdır.⁵

⁵ <http://www.canakkaleolay.com/XIX-YUZYILDA-OSMANLI-39-DA-GORULEN-PANDE-49711>

Karantina Meclisi yapmış olduğu ilk uygulamada, öncelikle İstanbul'un salgın hastalıklardan korunmasını amaçlamıştır. Bu bağlamda karantina için önlemler alınırken, diğer taraftan da İstanbul ve çevresinin sağlık durumu kontrol altına alınmaya çalışılmıştır. İstanbul'da hayatını yitirenlerin defnedilmesi için meclis tarafından hazırlanan tezkireler ve kullanılmaya başlanması da önemli bir gelişmedir. Buna tezkirelerden sonra şehirde salgın hastalık ortaya çıktığı zaman, hastalık fark etmeksizin ölümler meydana geldiğinde, durum doğrudan Karantina Meclisi'ne ihbar edilmeye başlanmıştır. Böylece salgın hastalıklar ortaya çıktıktan hemen sonra vakit kaybedilmeden haberdar olunması, vebadan meydana gelen ölümler de hastanın bulunduğu yerin meclisin önerdiği en doğru şekilde temizlenmesi usulü getirilmiştir (Sarıyıldız, 1993, s.344).

1840 yılında Karantina Meclisi, İstanbul limanı ve Osmanlı Devleti'nin diğer limanları hakkında bir nizamname düzenlemiştir. Bu nizamnamede; gemilerin uymak zorunda oldukları kurallar, şüpheli gemiler, mallar, karantina kanunları ve benzeri birçok konu hakkındaki uygulamalar anlatılmaktadır. Karayoluyla gelenler için de ayrı bir nizamname hazırlanmıştır. Zamanla Osmanlı Devleti, veba gibi salgın hastalıklara karşı en etkin korunma yöntemi olan karantina usulünün tesisini gerçekleştirmiştir (Ayar ve Kılıç, 2017, s.172). 1850 yılından itibaren İstanbul dâhilinde mezarlıklara ölü gömülmesi yasaklanmış ve cesetlerin şehir dışında bulunan kabristanlara defnedilmesi için defn-i emvât nizamnamesi yayınlanmıştır (Mithat, 1318, s.456). Devlet bu tür uygulamalarla olabilecek salgınların önüne geçmeye çalıştığı gibi, alınan diğer tedbirlerle de halkı bilinçlendirmeye çalışmıştır. Hıfzı-sıhha kavramının bu dönemde kullanılmaya başlanması ve öneminin artması alınan kararlar neticesinde uygulamaların hayata geçirilmesi sayesinde olmuştur. Hem devlet tarafından hem de gazeteler aracılığıyla toplumda bir kamu sağlığı bilinci oluşturulmaya çalışılmıştır.

Karantina Meclisine de kısaca bakacak olursak; "Meclis-i Umur-ı Sıhhiye", "Sıhhiye Meclisi", "Meclis-i Tahaffuz", "Sıhhiye Nezareti" ve "Karantina Nezareti" gibi isimler verilmiştir, meclisin şer'i yönü Mehmet Es'ad Efendi, tıbbi yönü Abdülhak Molla ve askeri yönü de Namık Paşa'nın sorumluluğuna verilmiştir. Karantina Meclisi, karantina usulünün uygulandığı ilk günlerden itibaren, karantinada bulunan gemilere "sarı bayrak" çekilmesi usulü getirmiştir. Ayrıca 1852 senesinden itibaren de Karantina Meclisi kararıyla, Sıhhiye gardiyanlarına "sarı şeritli" üniformalar giydirilmeye başlanmıştır. 9 Haziran 1867 yılına kadar devam eden Karantina Meclisi bu tarihte Dahiliye ve Sıhhiye Nezareti'ne bağlanmış, "Hudut Sıhhiye

Müdüriyet-i Umumisi” ismini almış ve Kurtuluş Savaşı sırasında “Beynelmüttefikin Sıhhi Kontrol Dairesi” adı altında tekrar kurulmuştur; Lozan Antlaşması ile de tarihe karışmıştır. Ondan hemen sonra “İstanbul ve Boğazlar Karantina Müdürlüğü” kurulmuş, kısa bir süre sonra da “Hudut ve Sevâhil-i Sıhhiye Müdüriyeti” adını almıştır (Ayar ve Kılıç, 2007, s.390-391). Montreux Sözleşmesi ile kuruluşu tamamlanmış olan Dünya Sağlık Örgütü Anayasası'nın 21 ve 22. maddeleri uyarınca hazırlanmış ve 6368 sayılı yasası ile onaylanmış olan Uluslararası Sağlık Tüzüğü ve Umumi Hıfzısıhha Kanunu çerçevesinde görevleri şekillenmiş “Hudut ve Sahiller Sağlık Genel Müdürlüğü” olarak tüm kara hudut kapıları, limanlar ve havalimanlarında örgütlenmesine devam ederek hizmetlerini sürdürmektedir.⁶

Tartışma ve Sonuç

Kule-i Duhter adıyla anılan ve İstanbul'un simgesel yapılarından biri olan Kız kulesi, yine aynı isimle anılan ve Bakü kent merkezinde savunma duvarlarının içerisinde inşa edilen Kız Kulesi ile aynı isimle anılsa da salgınlarda İstanbul Kız Kulesi gibi rol almamıştır.

Bakü'de bulunan Kız Kulesi; 12. Yüzyılda inşa edilmiş, 27 metre yüksekliğinde ve milattan önceki döneme ait kalıntıların üzerinde bulunmaktadır. Geçmişte "Zerdüş't" dininin merkezlerinden birisi olan Bakü'nün eski Zerdüş Tapınağı olduğu sanılmaktadır. 18. ve 19. Yüzyıllarda deniz feneri olarak da kullanılmıştır. Bakü'nün kıyı simgelerinden birisi niteliğini taşıyan kule bugün hediyelik eşya satıcıları ve sergilere yer vermektedir (Aytar, 2013, s.3).

Çok eski tarihi bir geçmişe sahip olan Kız Kulesi ise bir zamanlar, İstanbul Boğazı'ndan geçen gemilerden vergi alarak, boğaz girişinde yer alan gemilere yol gösteren bir deniz feneri ve küçük bir kale olarak devlete hizmet etmiştir. 1831 yılında ortaya çıkan veba salgınında ve kolerada; karantina hastanesi olarak görev yapmış ve hastalığın İstanbul'a yayılmasını engelleyerek, halkı ölümden korumuştur.

Osmanlı Dönemi'nde, salgınlarda, gemi ile gelen mallar sıcak buhar ile temizlenmiş, mezarlıklar şehrin dışına çıkarılmış (defn-i envat), şehir dışında hastaneler kurulmuş, salgına yakalanmış olanların kıyafetleri yakılmıştır. Bunun yanı sıra hastalığı kendi yöntemleriyle iyileştirmeye çalışanlar, salgına karşı alınan önlemleri, 'Allah'ın emrine karşı gelmek' olarak nitelendiren bir kesim de olmuştur. Bunlara

---

⁶ (Kalfa, 2020)

istinaden durum değerlendirmesi yapan Osmanlı Devleti ilk kez 1838 yılı ortalarında İstanbul'da oluşturduğu *Sıhhiye Karantina* Meclisi vasıtasıyla 1840'tan sonra bütün vilayetlerde salgınların ve bulaşıcı hastalıkların önlenmesi için çalışmalar yürütmüştür.⁷ Halkın bilinçlenmesi, hastalıkları önceden belirleme, ölenlerin gömülme prosedürleri salgınların yayılmasını engellemiştir.

İnsanlık tarihi boyunca oluşacak olan hastalıkları ve salgınları önlemek amacıyla atılan adımlar, tedavi unsurları salgınlar içerisinde alınmış ve kendini geliştirmiştir. Milletlerarası anlaşmaların önemi bu dönemlerde de ortaya çıkmıştır. Salgınlarda açılması gereken özel hastaneler, karantina koşulları zaman içinde her hastalıkta, her salgında kendini yenileyerek devam etmiştir.

Günümüz 2020 dünyasında Covid-19 ile Dünya bir kez daha bir salgının pençesine düşmüştür. Bu günün şartlarında karantina hastaneleri açılarak ve karantina yasakları getirilerek bir nebze kontrol altına alınmaya çalışılmıştır. Dünya devletleri ile ortaklaşa alınan karşılıklı tedbirler içerisinde salgına karşı tedavi yöntemleri geliştirilmeye çalışılmıştır. İnsanoglu yaşadığı sürece devam edecek olan bu durum karşısında sağlıklı, birlikte ve çözümcü kurallar ve tedaviler geliştirilmesi öngörülmektedir.

Kaynakça

- Ayar, M. ve Kılıç, Y. (2017). Osmanlı'da vebanın sona erişine dair bir değerlendirme. *Türk Dünyası İncelemeleri Dergisi*. 17(2), 163-181.
- Aytar, S. İ. (2013). İstanbul ve Bakü'de Yer alan kız kulesi yapılarının mimari kurgularının karşılaştırılması. *VII. Uluslararası Türk Kültürü, Sanatı ve Kültürel Mirası Koruma Sempozyumu*. 651-655.
- Aksim, E. (2005). İstanbul'un üç kulesi. *İMO İzmir Şubesi*. 20 (121), 49-50.
- Bulut, F. (2020). *İslam dünyasında salgın hastalıklar ve Osmanlı'da salgın hikayeleri (2)*. 31.10.2020 tarihinde <https://www.indyturk.com/node/177216/t%C3%BCrkiyeden-sesler/islam-d%C3%BCnyas%C4%B1nda-salg%C4%B1n-hastal%C4%B1klar-ve-osmanl%C4%B1E2%80%99da-salg%C4%B1n-hikayeleri-2> adresinden erişildi.
- Çelebi, E. (1996). *Seyahatnâme* (haz. O. fi. Gök yayınları). İstanbul.
- Fikriyat. (2020). Osmanlı'da Uygulanan İlk Karantina. 25.08.2020 tarihinde <https://www.fikriyat.com/galeri/tarih/osmanlida-uygulanan-ilk-karantina> adresinden erişildi.
- Gül, Z. (2020). Boğazın incisinin bilinmeyen yüzü: Karantina kulesi. *Yeni Şafak*, 25.08.2020 tarihinde <https://www.yenisafak.com/video-galeri/hayat/bogazin-incisinin-bilinmeyen-yuzu-karantina-kulesi-2206491> adresinden erişildi.

⁷ (Bulut, 2020)

- . Kız Kulesi'nin üzerinde hangi padişahın tuğrası bulunur?(2018). *Hürriyet*. 04.09.2020 tarihinde <https://www.hurriyet.com.tr/gundem/kiz-kulesinin-uzerinde-hangi-padisahin-tugrasi-bulunur-41011856> adresinden erişildi.
- Kayhan, M. (2020). İnsanlık tarihinin seyrini değiştiren 11 salgın hastalık. 31.10.2020 <https://arkeofili.com/insanlik-tarihinin-seyrini-degistiren-11-salgin-hastalik/> adresinden erişildi.
- Kalfa, M. Ş. (2020). *XIX. yüzyılda Osmanlı'da görülen pandemiler ve Çanakkale'de Karantina hizmetleri*. 25.08.2020 tarihinde <http://www.canakkaleolay.com/XIX-YUZYILDA-OSMANLI-39-DA-GORULEN-PANDE-49711> adresinden erişildi.
- Mithat, A. (1318). Devlet-i Aliyye-i Osmaniyye'de karantina yani usul-ı tahaf-fuzun tarihçesi. *Salname-i Nezaret-i Hariciye*.
- Menekay, S. (2009). Kız Kulesi. *Dirim Tıp Gazetesi*. 1-5.
- Mazlum, D. (2007). Kız Kulesi'nin uzun tarihinden bir kesit: 18. Yüzyılda "Kule-İ Duhter", *METU JFA* 1, 24(1), 35-47.
- Özkan, V. G. (2012). İstanbul silüetinin vazgeçilmezi kız kulesi. *İstanbul Journal of Social Sciences*, 1.
- Sarısakal, B. (1925). Kız Kulesi. *Haftalık Mecmua*, 20. 25.08.2020 tarihinde http://bakisariskal.com/kiz_kulesi.pdf adresinden erişildi.
- Sarıyıldız, G. (2001). Karantina. *TDV İslâm Ansiklopedisi*: İstanbul. 24, 463-465.
- Sarıyıldız, G. (1993). Karantina Tarihinden Bir Yaprak: Kuleli Tahaffuzhanesi. *Bilim Tarihi*. 19, 25-30.
- Türkhan, S. M. (2007). XVIII. yüzyılda Kız Kulesi. *Üsküdar Sempozyumu V*: İstanbul. 653-664.
- Vikipedi Özgür Ansiklopedi (2020).. *Kız Kulesi*. 25.08.2020. https://tr.wikipedia.org/wiki/K%C4%B1z_Kulesi adresinden erişildi.